

Makt och ansvar på biblioteket

Förhållandet mellan politisk och professionell maktutövning är en viktig och outredd fråga, väl värd en debatt.

Siv Wold-Karlsen

Som den bakåtsträvare jag är har jag lånat hem SOU 1972:66, utredningen som ledde fram till 1974-års kulturpolitik. Det känns som det är läge att läsa den nu när en ny kulturutredning (SOU 2009:16) är över oss.

Det känns också som det är läge att återuppta en diskussion som fördes i bis i början av 1970-talet, och som handlar om förhållandet mellan (kultur)politik och bibliotek, politisk makt och biblioteksmakt, och inte minst om förhållandet mellan makt och ansvar.

På Sveriges Allmänna Biblioteksförbundet (SAB) årsmötet 15-16 juni 1969, håller utbildningsminister Olof Palme ett inledningstal där han berättar om kulturrådet som tillsattes 1 januari 1969 – med byrådirektören (och författaren) Ragnar Thoursie som sekreterare, och med folk som Elisabeth Hermodsson, Per Olov Enquist och Gunilla Palmstierna-Weiss bland ledamöterna. Rådet ska göra utredningar och lägga fram förslag till en långsiktig statlig kulturpolitik, och:

I centrum står därvid kulturpolitikens roll att främja ökad jämlikhet i samhället.

I enlighet med direktiven lägger kulturrådet, den 16 oktober 1972, fram Ny kulturpolitik. Nuläge och förslag, där man föreslår att det upprättas ett nytt och permanent kulturråd, samt lägger grunden för det som ska bli 1974-års kulturpolitik.

Vad är kulturpolitik?

I sitt SAB-tal 1969 understryker Olof Palme att kulturpolitik inte bara handlar om de sköna konsterna, utan också om ekonomi och utbildningspolitik, om boende- och arbetsmiljö och om en demokratisering av hela samhället. Här har biblioteken en viktig roll

att spela, ja: Hela tanken är som skraddarsydd för biblioteken – säger Palme, och det nybildade BiS/bis håller med. Inte minst i sitt första remiss-svar, en totalsågning av Bibliotekarieutredningen-BU (SOU 1969:37) använder BiS sig av Palme-talet och av statsmakternas nuvarande prioritering av utbildnings- och jämlikhetsfrågorna för att kritisera ett förstockett etablissemang, inklusive bibliotekarier i chefsposition och deras miserabla utredningsarbete.

De okunniga sakkunniga

I sin artikel De okunniga sakkunniga (bis 1969:4-5) skriver Erland Ullstad:

En utredning om bibliotekarieutbildningen, (BU), är klar. Många lärda herrar har värkt fram den:

en advokat, ledamot i riksdagens andra kammare
en förste bibliotekarie
en överbibliotekarie
en krigsarkivarie
en chef för ett informationssekretariat
två avdelningsdirektörer
en stadsbibliotekarie
en sektionschef

Om man samlar så mycken klokhet, kunskap och erfarenhet i en hög, måste det då inte bli en bra utredning? Nej, för klokheden, kunskapen och erfarenheten är inte tillräcklig. När satt dessa herrar i en upplysningsdisk sist? Vad vet de om elevernas situation och önsknings? Vad vet de om samhället utanför villan, bilen, frun och karriären? Sätter man samman en utredningsgrupp på detta vis, och det gör man ofta, så får man en grupp som är inkompetent att lösa många viktiga frågor. Jag skall belysa detta genom att granska ett avsnitt i BU, antagningsbestämmelserna (utspärningsbestämmelserna kan man också kalla det, beroende på vad man vill betona).

Demokratiserad skola

1962 införde Sverige nioårig grundskola och hösten 1969 går drygt 80% av årskullen vidare till en 11-12-årig skola. Samtidigt har en majoritet av befolkningen bara 6-årig folkskola som grundutbildning, och inte minst av rättviseskäl – som Olof Palme säger i sitt tal – är det viktigt att demokratisera utbildningsväsendet: En demokratisk pedagogik med möjligheter att varva teori och praktik, arbete och studier, är vad som behövs. Enligt Palme, statsmakterna och BiS/bis.

Det är då BU-utredarna kommer med sina antagnings-/utspärningsbestämmelser som ställer krav på akademiska betyg för att ens få söka till den nya biblioteksutbildningen. Om man sedan också kommer in, beror på den allmänna kringssyn man kan visa upp, och på om man har rätt attityd till informationsflödet.

Området för information och dokumentation befinner sig i ständig förvandling och expansion framför allt på grund av utvecklingen av datorer, automation och telekommunikationer – skriver BU-utredarna, som anser att en huvuduppgift för biblioteken är den löpande selektiva delgivningen av information om nytt material enligt mottagarens specifika ämnesprofil.

Fler okunniga sakkunniga

De senaste åren har jag träffat på rätt många okunniga sakkunniga. De bildar nu Knowledge and Information Center och sitter som makthavare och grindvaktare i nationella och övernationella biblioteksorganisationer.

De är av alla kön, och de säger saker som "I'm not in a position to tell you anything" och "It's a closed issue", eller också förklarar de glatt att den

enda som kan svara på dina frågor är högsta chefen, och högsta chefen har förstås inte tid att svara på dina frågor.

”Working for Five Stars Libraries”

För några år sedan besökte jag EBLIDA (European Bureau for Library, Information and Documentation Associations) i Haag, och på vägen till EBLIDA var jag inom ett närbeläget folkbibliotek och pratade med en bekymrad biblioteksarbetare.

Det har aldrig varit gratis att låna böcker på nederländska folkbibliotek, men i och med ett EU-direktiv, PLR-direktivet, som ger upphovsrättsägarna rätt att få betalt för varje bibliotekslån, stiger priserna, och det är ständigt fler som inte har råd att förnya sitt lånekort. Jag kände redan till spanska, italienska och portugisiska protester mot låne-direktivet, liksom konflikten mellan EU-direktivet och de skandinaviska länderna, och ville veta hur EBLIDA ställde sig. Hur ser EBLIDA på låne-direktivet och konsekvenserna av det?

Det enda svaret jag fått är att låne-direktivet är ett avslutat ärende – a closed issue.

Lite enformigt blir det, och mötet mellan EBLIDA och mig kunde ha varit både intressantare och trevligare. Men jag får trösta mig med att läsa om hur förtjusande trevligt EBLIDA har det på sina egna sammankomster, där de inte störs av några otidiga frågor.

I tidskriften Bibliotheksdienst 2008:8-9 berättar Hella Klauser om EBLIDAs årsmöte 8-9 maj 2008. Det hölls i Haag och Amsterdam, och här firade man också den nederländska biblioteksförningens 100-års jubileum. Den nederländska förningen presenterade en splitterny bok med den underbara titeln Working for Five Star Libraries – just det som också är EBLIDAs intention, skriver Hella Klauser.

EBLIDAs nästa årsmöte är i Wien, i maj 2009, och temat är Advocacy for a changing library in a changing society.

EBLIDAs allmänna kringsyn verkar fungera utmärkt, och attityden till informationsflödet är också helt rätt. Dessutom är EBLIDA en oberoende organisation, och man kan ju undra oberoende av vad: den politiska

makten, de demokratiska processerna, eller av medborgarna vars frågor EBLIDA inte vill svara på?

Verklig demokrati

På SAB-mötet i juni 1969 delade BiS/bis ut BIS? – en presentation av föreningen/tidskriften och en programförklaring. BiS/bis vill bland annat verka för:

Demokrati och maktfördelning på biblioteken. Alla anställda måste få ansvar, och få inflytande över sitt arbete. Barriärer mellan olika personalkategorier måste brytas ned.

I det första socialistiska BiS-programmer, från januari 1970 står det:

Enligt BiS är det bibliotekens uppgift att aktivt medverka i kampen för ett verkligt demokratiskt samhälle.

I flera bis-nummer förs intensiva och intressanta diskussioner om förhållandet mellan makt och ansvar, politisk demokrati och arbetsplatsdemokrati, och i bis 1972:17 berättas och kommenteras den sanna historien om bibliotek och politiker i Nacka kommun:

I en av bibliotekets nyförvärvslistor finns en kritisk kommentar till en nyinköpt bok, *Kämpande konservatism*. En moderat politiker kräver att den kritiska kommentaren ska tas bort. Biblioteket nekar.

Moderat-politikern tar saken till kommunfullmäktige där den borgerliga majoriteten beslutar att förbjuda kulturnämnden att delegera bokinköpsbesluten till tjänstemännen på biblioteket. Bibliotekarierna-tjänstemännen protesterar. BiS-stormötet stödjer Nacka-bibliotekarierna, och bis-ledaren kommenterar. I Nacka försöker politiker förvandla kulturnämnden till en censurnämnd, och: *BiS anser att det hör till dess huvudsakliga uppgifter att bekämpa dessa censurtendenser och stödjer därför personalen på Nackabiblioteket i kampen mot en censurnämnd.*

Däremot anser BiS/bis inte att det är principiellt fel att makten ligger hos en politiskt vald nämnd.

Är det fel att kulturnämnden beslutar, att den sätter sig över tjänstemännen? Nej, vi anser inte att tjänstemännen ytterst ska bestämma, en politiskt vald styrelse är mera representativ och ansvarig. Så länge man anser att de kommunala

nämnderna representerar någon folkopinion bör man inte ivra för att beslutanderätten helt ska överlämnas till tjänstemän.

I bis 2008:4 skriver Mikael Böök: *Biblioteket bör genom internet utveckla sig till den globala institution och informationella makt, som håller de nationella statsmakterna i schack. [...] I något skede, snart, måste bibliotekarierna ta sig själva i kragen och göra det klart för regeringarna och Google Inc. var skåpet ska stå i mänsklighetens nya bibliotek.*

Detta tycks mig vara en problematisk utsaga, som bland annat förutsätter att 'biblioteket' är ett enhetligt och entydigt begrepp/fenomen, tidlöst och universellt, höjd över politiken men alltid en förkämpe för demokrati. Så är icke fallet, och för att förklara vad jag menar, citerar jag än en gång ur bis 1972:17:

I juni kommer SAB att ha möte, då BiS-medlemmar åter skall agera i Sydafrikafrågan. Som tidigare meddelats i BiS nr 16 har IFLA (International Federation of Libraries Association) utslutits ur UNESCO p.g.a. samväre med apartheid-tillämpande organisationer i Sydafrikanska republiken. Detta meddelades i januari, men i maj väntas trots detta besök på olika bibliotek från Sydafrika. BiS lokalgrupper kommer att agera mot detta.

Jag tror förhållandet mellan politisk och professionell maktutövning är en viktig och outredd fråga, väl värd en debatt. Gärna i bis-spalterna och med BiS-erfarenheter.

Göteborg, 26. februari 2009